

СВЕТЛИНИТЕ НА ГРАДА И „КОЛЕДНИЯТ ДУХ“.

За социалното производство на празнично пространство

СВЕТЛА КАЗАЛАРСКА

The City Lights and Christmas Spirit.

On the Social Production of Festive Space

Svetla Kazalarska

Резюме: Полемиките, разпалили се около коледната украса на София в края на 2023 г., поставиха във фокуса на публичното внимание ролята на градския дизайн, и на градската украса в частност, не само за формирането на градската визуална среда, но и за създаването на празнично пространство в града. Импулсирано от разсъжденията на Ивайло Дичев за града като сцена и за празника като медия, изследването се вглежда в напреженията и конфликтите, които възникват в процеса на социално производство на празнично пространство, породени от разнообразни фактори и съображения – естетически, политически, финансови, екологични, комерсиални и др., и търси проекциите на тези конфликти във виртуалното пространство на социалните мрежи, доколкото именно там те получиха най-голяма публичност. Анализът поставя под въпрос изходната изследователска хипотеза, че коледната градска украса е впримчена в политическите битки за градското пространство като публично пространство, с други думи – за „правото на град“.

Ключови думи: коледна украса; градски дизайн; празнично пространство; публично пространство; право на град.

Abstract: The polemics surrounding the outdoor Christmas decoration of Sofia at the end of last year placed in the focus of public attention the role of urban design, urban decoration in particular, not only for the shaping of the city's visual environment but also for the production of festive space. Inspired by Ivaylo Dichev's reflections on the city as a stage and the holiday as a media, this case study examines the tensions and conflicts emerging in the process of social production of festive space, brought about by a variety of factors and considerations – aesthetical, political, financial, environmental, commercial, and others – and seeks the projections of these conflicts in the virtual space of the social media, as that is where they have received the widest publicity. The analysis calls into question the initial research hypothesis that the city's outdoor Christmas decoration is implicated in the political battles for urban space as public space, in other words – for the “right to the city”.

Keywords: outdoor Christmas decoration; urban design; festive space; public space; right to the city.

Светлините на града и „коледният дух“. За социалното производство на празнично пространство

СВЕТЛА КАЗАЛАРСКА

„Кич от китайски сайт“ – златната арка пред „Ал. Невски“ „взриви“ обществото, липсва килимчето“. „Скандално и грозно: Терзиев окичи София с призраци и розови еднорози за Коледа. Атмосферата в центъра на София в петък вечерта напомняше повече на Хелоуин, отколкото на Коледа“. „Гаврата със столичани продължава: След „златната“ арка, костенурки и медузи цъфнаха като коледна украса в София“. – Това са само някои от медийните заглавия по повод на коледната украса в столицата през 2023 г.

Ил. 1. Инсталацията „Светлината в нас“ пред храм-паметника „Св. Александър Невски“. Фейсбук пост на Даниел Митов, 8 декември 2023 г. (Източник: [Facebook](#), посетен на 4.07.2025 г.).

Да си припомним съвсем накратко казуса: временна инсталация от три златно-огледални арки с надпис „Светлината в нас“ и червено килимче под тях е монтирана на 1 декември пред храм-паметника „Св. Ал. Невски“, в навечерието на церемонията по тържествено запалване на празничните светлини на коледното дърво на София,

която за първа година се провежда на площада около катедралния храм (вж. Ил. 1). По думите на създателите ѝ от Фондация „Колективът“, инсталацията е замислена като „акцент, поставящ начало на новото пешеходно пространство, рамкиращо през свода си силуета на храм-паметника в далечина, така че да се превърне във вход към пешеходната зона, както и в популярен фотокът за заснемането и популяризирането на катедралата“¹. Самата церемония по запалване на светлините на коледното дърво, освен слово на кмета и, разбира се, участието на дядо Коледа, включва концерт на детски танцови и музикални състави и изпълнители, и обявления като „интерактивен“ пърформанс „Лумини“² с „феерични“ светещи кукли, сред които розов единорог, птици и други фигури, оприличени от част от публиката на призраци и вещици (вж. Ил. 2, 3 и 4). След подчертано негативните обществени реакции на 8 декември общината взема решение да демонтира арката. По това време на площада се появява коледен базар с

Ил. 2. Светещото конче от интерактивния пърформанс „Лумини“. (Източник: blitz.bg, посетен на 4.07.2025 г.).

¹ Вж. „Коментар от страна на фондация „Колективът“ относно временните намеси на площада около катедралата „Св. Александър Невски“, 10 декември 2023 г. (<https://www.facebook.com/kolektiv.bg/posts/коментар-от-страна-на-фондация-колективът-относно-временните-намеси-на-площада-о/760388389459485/>, посетен на 12.12.2024 г.).

² Пърформансът е дело на „Жар театър“ и „Фест студио жар“, а самите кукли – светещите бели птици, светещото конче и голямата женска фигура, наречена „Благославящата“, са участвали в спектакли, представяни на множество международни фестивали. Вж. Георгиева, Теодора. От „Жар театър“ обясниха какво значат куклите им от тържеството с Коледната елха в София. *Банкер*, 3 декември 2023 г. (<https://banker.bg/2023/12/03/от-жар-театър-обясниха-какво-точно-зн/>, посетен на 12.12.2024 г.)

дървени павилиони и бъчви, които също стават обект на остра критика. На 10 декември от Фондация „Колективът“ публикуват във Фейсбук коментар относно „временните намеси на площада около катедралата „Св. Александър Невски“³, а няколко дни по-късно Борис Бонев излиза със свой пост във Фейсбук, озаглавен „За коледната украса – честно и открито!“⁴. И двете публикации генерират стотици коментари в социалните мрежи, по-голямата част от тях – негативни. Приблизително по същото време, на Малките пет къшета е поставена светеща украса във формата на костенурка, октопод и медузи (вж. Ил. 5), която моментално попада под прицела на общественото негодувание, макар впоследствие да се оказва, че празничната инсталация с мотото „Да се лее Коледа“ не е на общината, а на Mastercard и има за цел да привлече внимание към каузата за опазване на биоразнообразието на водния свят.

Ил. 3. Светещите бели птици от интерактивния перформанс „Лумини“. (Източник: blitz.bg, посетен на 12.12.2024 г.).

Бурните обществени реакции и острите полемки около коледната украса на столицата, получили видимост на първо място в социалните медии, поставиха във фокуса на публичното внимание ролята на градския дизайн, и на градската украса в частност, не само за формирането на *градската визуална среда*, но и за създаването на *празнично градско пространство*. Окачествяван от мнозина в социалните мрежи като „фиаско“, „гаф“, „резил“, „излагация“ и пр., този казус, и особено злополучната му

³ Вж. бележка под линия 1 по-горе.

⁴ Бонев, Борис. „За коледната украса – честно и открито!“, 16 декември 2023 г. (<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=668736362132942&id=100069897522611&set=a.411095284563719>, посетен на 12.12.2024 г.).

развръзка, предизвикаха интереса ми с това, че биха могли да хвърлят светлина върху сложните процеси на (социално) „производство“ на „коледен дух“ в публичното пространство, върху конфликтите и напреженията, породени в резултат на тези процеси, и върху въвлечените в тях разнообразни (и често взаимосвързани) фактори и съображения – политически, естетически, финансови, социални, екологични, комерсиални и др. Анализът ще потърси проекциите на тези конфликти във виртуалното пространство на социалните мрежи, доколкото именно там те получиха най-голяма публичност.⁵ Първо ще споделя размислите и изходните си тези за това що е то „празнично пространство“, провокирани от този казус, след което ще разгледам политическия, урбанистичния, социалния и медийния контекст, в който той се вписва. Накрая ще коментирам публичните полемики около коледната украса на столицата през 2023 г. през призмата на понятието „право на град“ (Lefebvre 1968, Harvey 2008, 2012 и др.).

Ил. 4. „Благославящата“ от интерактивния перформанс „Лумини“. (Източник: blitz.bg, посетен на 4.07.2025 г.).

* * *

И така, какво всъщност е **„празнично (градско) пространство“**? На първо място, по подразбиране, празничното пространство би следвало да е публично пространство, но празничността му е функция както от празничните елементи на материалната среда (задача, обикновено възлагана на градските дизайнери), така и от специфичните му

⁵ Приведените в текста цитати са от публично достъпни коментари към постове във Фейсбук, свързани с коледната украса в столицата през 2023 г., затова и техните автори не са анонимизирани, а са посочени в скоби по начина, по който са изписани във Фейсбук. Цитатите са публикувани след правописна редакция.

празнични употреби – празничните практики, които се разгръщат в това пространство. Разбира се, работата на градските дизайнери не е само да добавят празнични елементи в средата, но и да приспособят средата към празничните ѝ употреби, като не само ги направят възможни, но и ги благоприятстват. На второ място, празничността не е иманентно присъщ елемент на пространството – празничното пространство е временно празнично. Тоест, празничната му функция се наслагва върху останалите му функции, като в някои случаи би могла да бъде и в конфликт с тях. Празничното пространство би могло да си остане само *тематизирано* пространство (*themed environment*), ако празничността му е постигната по отношение на визуалната среда („спектакъл“), но то не изпълнява успешно празничните си функции („фестивал“). Оттук следва и въпросът за критериите за „добро“ и „лошо“ (успешно и неуспешно)

Ил. 5. „Да се лее Коледа“ на малките пет къшета (Източник: boulevardbulgaria.org, посетен на 12.12.2024 г.).

празнично пространство, при който се намесват още съображения като „добър вкус“, съизмерване с „високите образци“ (най-често импортирани отвън), каква е „цената“ за постигането му и пр., повечето от които намират отражение в дискусиите в социалните мрежи по повод на коледната украса в София, както ще видим по-нататък в изложението.

Политически контекст

„Че пространството е в основата на политическото изглежда очевидно“, напомня Ивайло Дичев (2014). На първо място, следва да бъде отчетен **политическият контекст**, в който се разиграват събитията – няма и месец след местните избори, провели се в

края октомври 2023 г. За кмет на София на втори тур, но с твърде неубедителна преднина, е избран Васил Терзиев, издигнат от коалиция „Продължаваме Промяната – Демократична България (ПП – ДБ)“ и „Спаси София“ и подкрепен от „Екипът на София“, с което се прекъсва дългогодишното управление на ГЕРБ в столицата. Политическата нестабилност на новоизбраната местна управа бързо става видима в продължилата близо три месеца сага с избора на председател на Столичния общински съвет (СОС).

Ако оставим настрана коментарите върху естетиката и урбанистичния контекст на арката пред храм-паметника „Св. Александър Невски“, особено остри са критиките, свързани с управленските принципи и политическите ценности, демонстрирани в казуса с градската коледна украса – липсата на обществено обсъждане, недостатъчно добре обмислената концепция, неадекватната комуникация с гражданите, непоемането на лична отговорност и пр.

ако с нещо това управление на града на ДБПП, Спаси София и Екипа на София твърдеше, че ще е по-различно от това на Фандъкова, то съдейки по тоталната липса на комуникация с хората и със „спускането“ на подобни намеси и с липсата на посочване на конкретните политически лица като отговорни, то, опасявам се, паралелите са зловещи. (Ангелина Летникова)

Знам, че сроковете са били кратки и идеята е била да се направи нещо ново, различно и интересно, но за съжаление се повтаря манталитета на старото управление, без никаква публична информация, камо ли обсъждане се изсипва нещо, което дори не е в оригиналния си план и изпълнение, с червено килимче отдолу и забит отгоре герб. (Anastas Stas Tarpanov)

Принципно, смятам, че е проблем самото действие ad hoc, без план и концепция. Това може да бъде приемливо веднъж, защото обстоятелствата го изискват, но не може да е начин за устойчиво развитие и управление на градската среда. (Vessislava Tancheva)

Разминаването с предизборните обещания води до разочарование още в първите седмици след изборите, свързано с още няколко казуса като разчистването на града от падналите клони и дървета след ноемврийския сняг или сблъсъците между полиция и протестиращи по време на протеста на футболните фенове срещу Българския футболен съюз на 16 ноември 2023 г. в София, с които новото общинско управление не се справя задоволително според общественото мнение и които дават повод за обвинения в некадърност.

абе предишния е виновен, аз за какво съм гласувала за тях!? Уж имаха планове за всичко, подготвени бяха за всякакви ситуации, а още дървета и клони не могат да изчистят, цяла София на нищо не прилича, такова чудо не е било до сега! (Марчела Георгиева)

Вие клоните още не сте изчистили, 3 седмици след снега! За украса ревеш. (Критично)

На този фон, доколкото коледните прояви на общината се възприемат като своеобразен ритуал на встъпване в длъжност, негативите около коледната украса се пренасят върху цялостните очаквания към мандата на ПП – ДБ – „Спаси София“. Нещо повече, противоречивата коледна украса се извежда като алегория на новоизбраното управление:

цялата тази композиция, или инсталация (едва ли някой е изцяло наясно) за мен е чудесна алегория на управлението, което е надвиснало над София след последните избори. Лустросана повърхност, кухо съдържание, нула ефективност, врата в полето, а в основата кал и мръсотия. Накратко, естетика и промяна от Aliexpress. (Даниел Митов)⁶

Подобни реторични похвати намират основания и в удачната визуална аналогия между формата на арките и логото на ПП (вж. Ил. 6).

Продължаваме
Промяната

Ил. 6. Меме със „златната арка“ и логото на „Продължаваме промяната“
(Източник: bnews.bg, посетен на 4.07.2025 г.).

Коментарите върху финансовите аспекти на инсталацията пред „Св. Александър Невски“ също са в голяма степен подчинени на политическия контекст, доколкото

⁶ По-внимателният прочит на критичните коментари обаче подсказва, че тези, които инструментализират казуса с политическа цел, а именно – да дискредитират новоизбрания кмет, често са неговите политически противници. Цитираният тук коментар например е на политик, избран за депутат от ГЕРБ – СДС през 2021 г.

целят да дискредитират новите управници, като интерпретират „златните“ арки като опит „да усвоим едни пари“ и то „върху гърба и бюджета на столицата“⁷. В основата на тези обвинения стоят, от една страна, твърденията на Фондация „Колективът“, че трудът им е бил безвъзмезден⁸, а от друга страна – разпространените сведения за цената на инсталацията (30 000 лв.) и циркулиращият в социалните мрежи скрийншот на златна арка, наподобяваща инсталираната от „Колективът“, която се предлага като сватбена декорация на значително по-ниска цена в китайския уебсайт за онлайн търговия AliExpress.

Друг аспект, който има политически измерения, е въпросът за участието в „производството“ на празнично пространство. В разгърналите се в социалните медии дискусии около инсталацията „Светлината в нас“ ясно проличават очакванията на жителите на София, че коледната украса е нещо, което се спуска „отгоре“ – нещо, което общината прави за тях. В същото време, конкурси за най-красива външна коледна украса, коледна украса на търговски обекти, домове, офиси или заведения, класни стаи и пр., целящи да стимулират участието в коледната украса „отдолу“, се провеждат повсеместно в повечето общини и градове през последните години. Поне от 2013 г. насам самата Столична община съвместно с БНТ организира конкурс „Да украсим София за Коледа“ – „традиционна кампания за външна празнична украса на сграда, балкон, двор и междублоково пространство на територията на Столична община“ с парични награди за първо, второ и трето място, връчвани въз основа на гласуване във Фейсбук. Остава под въпрос доколко тази инициатива има осезаем ефект, особено в градската периферия⁹, която обикновено остава встрани от централизираните мероприятия на общината по коледна декорация на града.

Урбанистичен контекст

Обострената следизборна политическа чувствителност сублимира и в повишена гражданска чувствителност, дори бдителност, по отношение на **градската среда**, разбираана обаче преди всичко като *визуална среда* и в по-малка степен като *публично пространство*. Както отбелязват и самите автори на „златната“ арка, „ставаме свидетели на тенденция, в която обществото ни става все по-чувствително към средата около себе си и реагира на промените в нея“¹⁰. Немалко случаи на реакция от страна

⁷ Срещат се още множество коментари от този род: „супер схема за гепене на пари от общината“, „колко пари са гушнати за тези „креативни“ пародии“, „напълно безсмислено изхарчени средства“, „върнете откраднатите пари“ и пр.

⁸ Вж. „Коментар от страна на фондация „Колективът“ относно временните намеси...“.

⁹ Всъщност броят на претендентите за най-красива коледна украса, публикувани на страницата на кампанията във Фейсбук, далеч не са многобройни (през 2023 г. участниците в конкурса са само трима) и най-често са ситуирани именно в по-периферните столични квартали. Вж. <https://www.facebook.com/profile.php?id=100067161334590>, посетен на 12.12.2024 г.

¹⁰ Вж. „Коментар от страна на фондация „Колективът“ относно временните намеси...“.

на граждански активисти и организации към редица градоустройствени решения – „епизоди на урбанистичен активизъм“, както ги нарича Павел Янчев – през последните години потвърждават тази тенденция (Янчев 2014). Участието на „Екипът на София“¹¹ в изготвянето на коалиционната програма на ПП – ДБ – „Спаси София“ и приоритетите за управление на Столичната община за следващия мандат задава очаквания за поставянето на силен акцент върху подобряването на качеството на градската среда, в т.ч. създаването на „качествени публични пространства“¹². Затова може би не е изненадващо, че едно от първите действия на новия кмет е обособяването на зоната около храм-паметника „Св. Александър Невски“ в пешеходна зона.¹³ Обещанието за **„публично пространство“** присъства и в табелката към „златната арка“, която гласи: „Тази Коледа площад Александър Невски става ново публично пространство за хората, а храм-паметникът грейва с ново архитектурно осветление“. И осветлението на храма, и пешеходното пространство обаче са резултат от проект, финансиран по Оперативна програма „Региони в растеж“ (2014 – 2020) и стартирал още през 2018 г., така че трудно могат да се припишат като заслуга на новоизбраната управа.¹⁴ Доколко обаче пешеходна зона и публично пространство са тъждествени понятия, е по-скоро реторичен въпрос. Всъщност превръщането на пешеходна зона в комерсиално пространство – коледен базар в случая, изглежда по-скоро проблематично в контекста на архитектурните и градоустройствени дебати от 90-те години на миналия век за приватизацията на публичните пространства в неолибералния (в т.ч. постсоциалистически) град „под формата на молове, търговски галерии и увеселителни паркове, които имитират градско пространство, но всъщност изключват определени прослойки от обществото“ (Янчев 2014) (вж. още Dehaene and De Cauter 2008).

Желанието на новата кметска управа да инструментализира празника като медия и самия град като сцена е напълно разбираемо (нов кмет – нов празник). Коледните тържества изглеждат като отлична възможност за организиране на своеобразен показан ритуал по въстъпване в длъжност – затова, въпреки краткото време за подготовка, новоизбраните управници се опитват да превърнат каноничното събитие по

¹¹ „Екипът на София“ е организация от експерти по градски политики в различни направления, като в ядрото на екипа са част от създателите на дългосрочната общинска стратегия „Визия за София“.

¹² Вж. „Споделени приоритети / Качествена градска среда / Качествени публични пространства“ (<https://ekipnasofia.bg/priorities/>, посетен на 12.12.2024 г.).

¹³ Вж. „Пешеходна зона вместо паркинг, спешен ремонт и среща с Денков. Какво направи Терзиев в първите си два дни“. *Свободна Европа*, 14 ноември 2023 г. (<https://www.svobodnaevropa.bg/a/vasil-terziev-kmet-purvi-deystviya/32684120.html>, посетен на 12.12.2024 г.).

¹⁴ Проект „Изграждане, възстановяване и обновяване на публични пространства от централна градска част в град София“.

тържествено запалване на светлините на коледното дърво¹⁵ в качествено различен, креативен празник, ако използвам разграничението между „каноничност“ и „креативност“ в нагласите към честването, което прави Ивайло Дичев (2018: 169) – на първо място, като сменят **мястото** на коледните тържества, и второ, като *качествено* подменят **програмата** („да се направи нещо ново, различно и интересно“). Трябва да се отбележи обаче, че коледната география на София и без това е доста променлива през годините – за най-продължителен период от време мястото на официалната общинска коледна елха е в градинката пред хотел „Рила“, като за целта се използва 50-годишен жив бор, но периодично мястото се сменя и в централно градско коледно пространство се превръща ту градинката пред Народния театър, ту пространството пред НДК.

Проблематичната рецепция на кампанията „Светлината в нас“, изглежда, в голяма степен се дължи и на избора на конкретното **пространство** пред храм-паметника „Св. Ал. Невски“. Формално погледнато, пространството между църквата и общината изглежда като идеалното място за градски празник (коледен фест), но в софийския контекст не е съвсем така. Това е знаково за столицата пространство, своеобразен духовен център на града – с катедралния храм в центъра му, с историческата базилика „Св. София“ и некропола на древна Сердика под нея, със Синодалната палата, а също и с общината, сградата на народното събрание и Българска академия на науките в непосредствена близост. Това е пространство, силно наситено със *символика* (тук се намират множество паметници и паметни места, сред които гробът на Иван Вазов, Паметникът на незнайния воин с вечния огън, Паметникът на българския опълченец, да не забравяме и най-новата добавка – паметникът на цар Самуил, и др.) и със своя специфика, свързана с исторически установените му публични функции. Площадът около храм-паметника е едно от важните церемониални пространства, където се провежда преглед на войската и церемониален марш по различни празнични поводи в монархическа България. Тук, пред Паметника на незнайния воин, и днес се извършват богоявленският водосвет на бойните знамена и знамената светини на Йордановден (6 януари) и официалната церемония по издигане на националния флаг на 3 март. С други думи, това е церемониално пространство, което като че ли е трудно съвместимо с *карнавалното* – критика, която под една или друга форма присъства и в дискусиите в социалните мрежи:

Има нещо особено гнусно да се поставя коледен базар там, където има усещане за памет и жертви, започвайки с най-старите пластове на тракийския, римския град и нагоре до вечния огън и помена за незнайния воин. (Borislav Arapchev)

¹⁵ Трябва да се отбележи, че публичният ритуал по тържествено запалване на светлините на коледното дърво няма чак толкова дълга история у нас.

Коледният пърформанс с еднорози, духове и уродливи сатанински чудовища, златистият кич с пътеката, уж посочващ пътя към Храма, представете си. Все едно сме опрели точно потомствените комунисти и ДС да ни насочват към вярата. И това на такова историческо място с 3 храма, Вечен огън, паметник на Иван Вазов, на цар Самуил и експозицията на ослепените Самуилови воители отсреща. (Tania Tasheva)

Голям кич беше! Отвратителна гавра с Храма, Незнайния воин, Самуил и ослепените му войници, гробът на Патриарха на българската литература, църквата Св.София и нас, родените и израснали в този град няколко поколения. Долу ръцете от София, некадърници! (Александрина Кондова-Николаева)

Донякъде свързани с урбанистичния контекст са и съображенията, отнасящи се до естетиката на „златната“ арка, повдигнати в дискусиите в социалните мрежи, защото, както пише арх. Николай Баровски, „без съобразяване с контекста на мястото, каквото и както да се направи, все ще предизвика сериозен процент отрицателни реакции“:

Какъв дизайнер трябва да си, за да не видиш първо грозотата на няколкото прости правоъгълни блока, второ, тоталната им стилова, идейна и всякаква несъвместимост с мястото и сградите наоколо? (Mariana Vassileva)

(...) този златно-огледален кич, който по никакъв начин не се вписва в нищо наоколо, нито естетически, нито исторически... (Magdalena Miteva)

Подложени на критика са и чисто прагматичните функции на арката като фотографска рамка – като място за заснемане на „селфи“, защото, както отбелязват някои, единственият ракурс, който рамката предлага за снимане, е „легнал по корем“:

За да видите купола на катедралата в нея, каквато е идеята, трябва да се отдалечите на около 80 метра и да клекнете, а така няма как да снимате детето си в нея, например. Ако искате да направите отблизо този творчески кадър, трябва да легнете по корем. (Liyaana Pandelieva)

Социален контекст

Проявите на обществен „хейт“ към коледните прояви на новоизбраното управление няма как да не бъдат поставени и в контекста на задълбочаващата се **поляризация** в обществото по няколко разделителни линии, които се проектират върху редица други, политически по своята същност, плоскости. Казусът със столичната коледна украса през 2023 г. (неизбежно може би) активира разделението по оста *традиционни ценности* (по подразбиране семейни, християнски) – (нео)либерални ценности (най-често редуцирани до „джендър идеология“ или „джендъризъм“, чиито носители обикновено са описвани с етикетите „умните и красивите“, „жълтопаветници“ и пр.).

Неслучайно голяма част от коментарите за златната арка, розовия еднорог, вещиците и медузите в социалните мрежи се свеждат до вариации на „джендърия“, „цигания“

или „комунистчета“ – все образи на другостта, била тя сексуална, етническа или политическа (вж. Ил. 7 и 8).

Ил. 7. Меме със „златната арка“ и ромски оркестър
(Източник: [Facebook](#), посетен на 4.07.2025 г.).

Без думи, православен християнин съм. Пълна джендърия. Срам.

Шарени джендъри-неможачи, сър.

Колективът, ако заданието Ви е било да направите „гей коледа“, не сте подбрали нито мястото, нито аудиенцията.

Няма такава ужасна цигания, да не сте учили във Факултета?!

Безпросветността и бездарието ви са потресаващи бе, млади комунистчета!

Казусът с коледната украса по този начин се вписва в една метонимична верига от означаващи, в която попадат неолибералните ценности, ПП – ДБ, „джендъризмът“, София Прайд, ню ейдж културата, постмодерното изкуство,

чуждиците¹⁶, „Америка за България“, та дори Георги Господинов и позицията по войната в Украйна като взаимозаменяеми. Нещо повече, „розовите еднорози“ се превръщат в своеобразен „ключ“ към тази верига, към който различни социални актьори започват да правят препратки в разнообразни бъдещи ситуации – честването на годишнината от рождението на Ботев в София тази година¹⁷, демонтирането на Паметника на Съветската армия¹⁸, София прайд¹⁹ и др.

¹⁶ Като „креативни директори“ например, употребена от „Колективът“ във вече цитирания техен коментар в бележка под линия 1.

¹⁷ Вж. „Ботев или розови еднорози? Вярно ли е, че Столичната община отменила честванията за 176-ата годишнина на поета“. Клуб „Z“, 15 януари 2024 г. (<https://clubz.bg/145734>, посетен на 12.12.2024 г.).

¹⁸ Вж. „П**али режат културата с флекс, украсяват София с розови еднорози, пише Недялко Недялков“, SafeNews.bg, 13 декември 2023 г. (<https://safenews.bg/pali-rezhat-kulturata-s-fleks-ukrasyavat-sofiya-s-rozovi-ednorozi-pishe-nedyalko-nedyalkov/>, посетен на 12.12.2024 г.).

¹⁹ Вж. Енчева, Светла. „Изгрява ли дъга над София и България?“, Тоест, 19 юни 2024 г. (<https://www.toest.bg/izgryava-li-duga-nad-sofia-i-bulgaria/>, посетен на 12.12.2024 г.).

Тук е моментът да отбележим парадоксалното позициониране на Коледа по отношение на **семейната и домашната** сфера. Както пише Даниел Милър, „Коледа играе ключова роля за обективизацията на семейството като локус на силна сантименталност и привързаност“ (Miller 2017: 417).²⁰ От една страна, Коледа е придобила статут на „най-семеиния (или дори най-домашния) празник“, от друга страна, това е празникът, който не само има най-видимо, осезаемо *материално* присъствие в градската среда, но и чието празнуване продължава да има подчертано комунални аспекти. Т.нар. „коледен дух“ всъщност се „вселява“ в лампички, гирлянди, елхи, коледни базари и пр. материални елементи в градското пространство. Противоречивата история на коледната празничност²¹, в която се преплитат изобретена традиция, синкретично смесване на предхристиянски и християнски ритуали, традиции и символи, комерсиализация и консумативна култура, глобализация на локални ритуали и пр., от своя страна, прави асоциирането на Коледа с традиционните (семеини, християнски) ценности в известен смисъл проблематично.

Ил. 8. Меме със „златната арка“ като декор за сватбата на Борис Бонев и Васил Терзиев (Източник: [pik](#), посетен на 4.07.2025 г.).

Към всичко това следва да добавим и разбирането за градската коледна украса у нас в контекста на вечно **догонващата модернизация** и **миметична урбанизация** – коледната украса, както показват множество коментари по казуса в социалните медии, се мисли като знак за модерност, цивилизованост, европейскост, нормалност.

Ето малко идеи, великата „организация“ да беше се информирала как е по другите европейски градове, да вземат малко идеи, но не, важното е да се краде... (Atanas Georgiev)

²⁰ Коледа, според Даниел Милър, има отношение към „три от най-важните битки, които дефинират модерността. Първата е отношението ни към семейството и родството – тема, която винаги е била в сърцевината на антропологията. Втората е проблемът как да помирим желанието си да бъдем граждани на света в неговата цялостност, без да загубим усещането за спецификата на локалните си корени, или отношението си към местата, от които произхождаме. И третото е проблематичното ни отношение към масовото потребление и материализма“ (Miller 2017: 410).

²¹ Културната и социалната история на Коледа е анализирана в дълбочина от множество изследователи – вж. напр. Miller 1993, Waits 1993, Nissenbaum 1997, Whiteley 2008, Larsen 2020.

На мястото на общината бих инвестирала в акъл, по възможност – в хора с традиции и опит да създават настроение по празниците в някоя европейска столица, известна с това! Бих поканила чешки, австрийски, унгарски, британски майстори на украсата и бих вложила пари в самите елементи на декорацията. (Vessislava Tancheva)

Това не е България. Обаче това е един малък румънски град – Крайова. Население много под половината на София. Много по-малък дори от София като площ. Но имат това и още много, много коледна украса. Бюджета на общината им едва ли е голям, но правят това всяка година. Все по-пищно. Кога и ние ще имаме такава украса. Или поне наполовина толкова пищна. (Cvetelina Yaneva Stoyanova)

„Градът трябва да имитира друг град“ – както пише Ивайло Дичев (2005: 18). Съизмерваме коледната украса на София с „високите образци“, зададени от другите, европейски (и не само) градове – колкото по-пищна, богата и ярка е тя, толкова по-добре. В същото време, изоставяме (отново!) от съвременните тенденции за ограничаване на разточителността на коледната украса по съображения за екологичност и устойчивост. Конкурентната надпревара между градовете в производството на празнични образи и пространства (най-високата елха, най-красиво украсената коледна елха, най-оригинална идея и пр.) отдавна вече се води и на „зеления фронт“ – естествените елхи са заменени от „устойчиви“ елхи, направени от гуми, велосипедни части, рециклирани прозорци и какво ли още не, а лампичките в коледната украса са най-малкото енергоспестяващи и се хранят с помощта на всевъзможни иновативни технологии – като, да речем, с целувка, какъвто е примерът с коледното дърво на Ковънт Гардън в Лондон преди години.²²

Трудната съвместимост между духовния аспект на коледната празничност, свързан с „традиционните християнски ценности“, и комерсиалните ѝ проявления в градската среда също става предмет на редица критични коментари в социалните мрежи:

И ще смърди на печено месо около Храма по време на поста за Рождество Христово!!!
(Иван Печев)

Приповдигнат тон, многословие, тщеславие, оправдания от рода на „Не ние, а някой други погречи“... и прочие дрън-дрън и бля-бля са впрегнати да оправдаят некадърност, липса на вкус, на визия, на фундаментални и традиционни послания, каквито трябва да са отправени към обществото в навечерието на Рождество. (Таня Цолова)

Ходете си пийте малиновото греяно вино по Германия и Скандинавия и моля махнете бъчвите и търговците пред храма! Моля! (Чуден Чуденов)

²² Snoad, Laura. Kissmas Lights, *Design Week*, 28 October 2010 (<https://www.designweek.co.uk/issues/october-2010-online/kissmas-lights/>, посетен на 12.12.2024 г.).

Медиен контекст

Не на последно място, негативният обществен отзвук на кампанията „Светлината в нас“ е свързан и с медийния контекст – с особеностите на комуникацията в **социалните медии**, където почти всеки „медиен текст“ се превръща в потенциален повод за изявяване на текущите социални тревоги и напрежения и преди всичко за колективни изблици на *негативни* емоции (вж. напр. Jalonen 2014). Както потвърждават редица изследвания, социалните медии „често функционират като катализатор на съществуващите морални динамики, като усилват [негативните] изблици, статусното съревнование и вътрешногруповия конфликт“ (van Bavel et al. 2024). Това безспорно представлява методологически проблем за настоящото изследване, доколкото поставя на дневен ред въпроса доколко усещането за скандал не е пряко следствие от спецификата на социалните медии, които овластяват потребителите (в т.ч. политическите субекти) да изказват публично мнение, маскирано като „гражданска позиция“, или просто да „хейтят“²³, податки за което се откриват и в някои коментари:

Според Вас всичката арогантност, която се изля, е плод единствено на незнанието на хората, че е безвъзмездно? Не мисля... Просто българският народ толкова си може. Много по-лесно е да влезем в социалните мрежи и да плюем, отколкото просто да се зарадваме. (Bubu Lina)

Това с харесването е нещо много лично, безсмислено е да се спори и натрапва мнение за подобни неща. Ако самият Кристо приживе беше опаковал нещо в България – същият вой и караници щеше да има във фейсбук. (Asya Ivanova)

Софиянецът е естет човек. И е кибритлия на тема градско пространство. Софиянците, кой от кой по Ален Делон, като видят такова нещо, или фейсбук пост за такова нещо, моментално палят (клавиатурите). (Becko Istatkoff)

Вместо заключение

Привидно маловажен, този казус, освен че бележи началото на новото общинско управление в София с медиен скандал, повлича след себе си и последствия отвъд полемиките във виртуалното пространство. Още през декември, след решението за демонтиране на арката, Общината се ангажира с обещание за организиране на „публична дискусия за създаване на *модел за намеса в градското пространство*“, вероятно в пиарски опит да поуспокои общественото мнение и да излезе с някакъв позитив от ситуацията. Подобна дискусия към момента обаче все още не се е състояла.

²³ Силно съм задължена на един от рецензентите на текста за този прозорлив коментар.

В средата на декември 2023 г. Мирослав Боршош²⁴ (представител на предходното общинско управление!) прави предложение за създаване на Временна комисия за изготвяне на цялостна концепция и реализация на празнична визуална среда в гр. София.²⁵ Работна група с тази цел е назначена в края на март 2024 г. (Заповед № СОА24-РД91-99/26.03.2024 г.), но чак в средата на май е създадена съответната комисия (Решение № 195 / 16.05.2024 г. по Протокол № 10 на СОС), която започва работа в началото на юни, като приема правила за работата си и формулира основните задачи при създаване на концепцията. В последващите месеци комисията търси отговор от администрацията на Столична община по редица въпроси, свързани с изготвянето на бъдещата концепция, на повечето от които така и не получава отговор към 20 ноември 2024 г.²⁶ Вследствие от забавянето на 28 ноември 2024 г. срокът за работа на временната комисия е удължен с една година (Решение № 634 на СОС). Тепърва предстои да видим дали такава концепция ще бъде изготвена и до каква „празнична визуална среда“ ще доведе евентуалното ѝ приложение през 2025 г.²⁷

* * *

Първоначалното ми намерение беше да се опитам да анализирам казуса с коледната украса в София през 2023 г., отвъд очевидното му политическо инструментализиране, в контекста на политическите битки за градското пространство като публично пространство, процесите на „тематизиране“ и фестивализиране в постмодерния град, отношението на градския дизайн към публичното пространство, материалността на празничната култура. Импулсирана от идеите на Ивайло Дичев за града като сцена и за празника като медия, целта ми беше да проследя напреженията и конфликтите, които възникват в процеса на социално производство на празнично пространство, породени от разнообразни, но често взаимосвързани фактори и съображения – естетически, политически, финансови, екологични, комерсиални и др., търсейки проекциите им във виртуалното пространство на социалните мрежи.

В действителност, противоречивото позициониране на Коледа между частното и публичното, духовното и материалното, глобалното и локалното има видимо проявление в анализираните тук дискусии в социалните мрежи. Разглеждането на коледната украса през призмата на понятието за „право на град“, предполагащо

²⁴ Мирослав Боршош е общински съветник, избран от листата на ГЕРБ – СДС, и председател на Постоянната комисия по образование, култура, наука и културно многообразие в Столичния общински съвет.

²⁵ Вж. Доклад от Мирослав Боршош до Столичния общински съвет, 15 декември 2023 г. (Доклад № СОА23-БК66-11291/15.12.2023 г.). Предложението е подплатено с аргумента, че „коледната украса на гр. София винаги е била проблем през годините (...). Към настоящия момент липсва цялостна концепция за украсата на булеварди и площади. Необходимо е да бъде създаден синхрон с градската среда и осветление“.

²⁶ Вж. Доклад от Мирослав Боршош до Столичния общински съвет, 20 ноември 2024 г. (Доклад № СОА23-БК66-11291/2/20.11.2024 г.).

²⁷ Настоящата статия е завършена в края на ноември и предадена за печат на 15 декември 2024 г., поради което не се впуска в анализ на столичната коледна украса през 2024 г.

достъпност, включеност и демократичност на градските пространства²⁸, обаче би повдигнало друг тип въпроси като например: защо коледната украса е съсредоточена в центъра и почти отсъства в градските периферии, какво е съотношението между публичния и частния интерес при комерсиализацията на коледните пространства, доколко създадените празнични пространства са включващи или изключващи за определени социални групи (в т.ч. групите с различна религиозна принадлежност например), по какъв начин жителите на града са включени във вземането на решения, свързани с коледната украса (в т.ч. с определянето на тяхната финансова тежест в столичния бюджет) и пр. Доколкото подобни въпроси почти отсъстваха от дискусиите, които проследих в социалните мрежи, първоначалната ми хипотеза, че залогът в този случай е „правото на град“ (в смисъла, който Анри Льофевр и Дейвид Харви влагат в понятието), беше сериозно разколебана. Дори бавно придвижващото се в Столичния общински съвет предложение за изготвяне на „цялостна концепция и реализация на празнична визуална среда в гр. София“ отчетливо поставя акцента върху градската среда преди всичко като визуална, но не и като публична среда.

Библиография

Дичев, Ивайло. 2005. *Пространства на желанието, желания за пространство. Етюди по градска антропология*. София: „Изток – Запад“.

Дичев, Ивайло. 2014. „Градът като протестна медия“. *Семинар_BG*, 10Б (<https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy10b/601-gradat-kato-protestna-media.html>, последно посетен на 12.12.2024 г.).

Дичев, Ивайло. 2018. „Празникът като медия“. *Българска етнология*, 2, 167–177.

Янчев, Павел. 2014. „Епизоди на урбанистичен активизъм в София – градските публични пространства между институции и граждани“. *Семинар_BG*, 10Б (<https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy10b/607-epizodi-na-urbanistichenaktivizam-v-sofia.html>, последно посетен на 12.12.2024 г.).

²⁸ Идеята за „право на град“, развита в края на 60-те години от Анри Льофевр и по-късно от Дейвид Харви, не се отнася само до индивидуалното право на равнопоставен достъп до градските ресурси и гражданско участие в прилаганите урбанистични, градоустройствени и социални политики в града. В своята по-радикална форма тя предполага и колективното „право да променяме себе си, като променяме града“, както пише Дейвид Харви, защото „въпросът за това какъв град искаме не може да бъде отделен от въпроса за това какви социални връзки, отношение към природата, стил на живот, технологии и естетически ценности желаем“ (Harvey 2008: 23).

- Dehaene, Michiel and Lieven De Cauter. 2008. "Heterotopia in a postcivil society". In: Dehaene, Michiel and Lieven De Cauter (eds.). *Heterotopia and the City. Public Space in a Postcivil Society*. London and New York: Routledge, 3–9.
- Harvey, David. 2008. "The right to the city". *New Left Review*, 53, 23–40.
- Harvey, David. 2012. *Rebel Cities. From the Right to the City to the Urban Revolution*. London and New York: Verso.
- Jalonen, Harri. 2014. "Social media – an arena for venting negative emotions". *Online Journal of Communication and Media Technologies*, 4, 53–70. DOI: 10.30935/ojcm/5704.
- Larsen, Timothy (ed.). 2020. *The Oxford Handbook of Christmas*. Oxford: Oxford University Press.
- Lefebvre, Henri. 1968. *Le Droit à la ville*. Paris: Éditions Anthropos.
- Miller, Daniel (ed.). 1993. *Unwrapping Christmas*. Oxford: Clarendon Press.
- Miller, Daniel. 2017. "Christmas: An anthropological lens". *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 7(3), 409–442.
- Nissenbaum, Stephen. 1997. *The Battle for Christmas: A Cultural History of America's Most Cherished Holiday*. New York: Alfred A. Knopf.
- van Bavel, Jay, Claire Robertson, Kareena del Rosario, Jesper Rasmussen and Steve Rathje. 2024. "Social media and morality". *Annual Review of Psychology*, 75, 311–340.
- Waits, William. 1993. *The Modern Christmas in America: A Cultural History of Gift Giving*. New York and London: New York University Press.
- Whiteley, Sheila (ed.). 2008. *Christmas, Ideology and Popular Culture*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Благодарности: Статията е разработена в рамките на научноизследователския проект „Гражданският празничен календар в България: национални и локални измерения“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерство на образованието и науката (договор № КП-06-Н40/3 от 10.12.2019 г.).

Acknowledgements: The article was developed within the framework of the research project "The Civil Holiday Calendar in Bulgaria: National and Local Dimensions", funded by

the Scientific Research Fund of the Ministry of Education and Science (contract No. KP-06-N40/3 of 10.12.2019).

Биографична справка: Светла Казаларска получава докторска степен по културна антропология от Софийски университет „Св. Климент Охридски“ през 2011 г. Към момента е главен асистент в секция „Етнология на социализма и постсоциализма“ в Институт за етнология и фолклористика с етнографски музей, Българска академия на науките. Изследователските ѝ интереси са в областта на критическата музеология, антропологията на социализма, градската антропология и изследванията на празничността.

Short bio: Svetla Kazalarska holds a Ph.D. in Cultural Anthropology from Sofia University “St. Kliment Ohridski” (2011). She is currently an assistant professor at the Ethnology of Socialism and Post-socialism department, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum, Bulgarian Academy of Sciences. Her research interests spread across several fields: critical museology, anthropology of socialism, urban anthropology and festivity studies.

E-mail: svetla.kazalarska@iefem.bas.bg

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9505-164X>